

**Korhecz Tamás**

## **GONDOLATOK, MELYEK LÁNGRA LOBBANTOTTÁK A BALKÁNT A Szerb Tudományos Akadémia "Memorandumáról"**

A Szerb Tudományos Akadémia (SZTA) akadémikusainak egy csoportja, Dobrica Cosic vezetésével, 1986-ban nyilvánosságra hozta "A SZTA Memoranduma"-ként ismerté vált tanulmányát. Ebben a szerzők ismertetik álláspontjaikat a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (JSZSZK) gazdasági és társadalmi válságával, Szerbia Szocialista Köztársaság valamint a szerb nemzet helyzetével kapcsolatban.

A szövevényes délszláv viszonyok felületes ismerője joggal teheti fel a kérdést, mi teszi fontossá és aktuálissá ezt az immár tizenhárom esztendeje, az egypártrendszer idején publikált dokumentumot. Miért jelentős ez a szöveg, és milyen hatással volt a délszláv belviszályokra, illetve a szerbiai politikai viszonyokra? Miről is szól, ez a sokat idézett és emlegetett, ám egészében véve – Jugoszlávián kívül – csak kevesek által ismert dokumentum?

Kezdjük talán az utolsó kérdéssel: miről is szól, mit tartalmaz a "Memorandum"? A mintegy negyvenoldalas szöveg, két nagy tartalmi, szerkezeti egységre osztható, ezek azonban szervesen összetartoznak.

A dokumentum első része a JSZSZK gazdasági és társadalmi válságának okait boncolgatja, míg a második, amely hatását és jelentőségét tekintve fontosabb, Szerbia és a szerb nemzet politikai és alkotmányos helyzetét elemzi. A tanulmány azonban tovább megy a válság pusztá leírásánál és kiváltó okainak elemzésénél, rámutatva a vélt vagy valós gondok lehetséges megoldásaira.

A "Memorandum" már bevezetőjében megállapítja, hogy a JSZSZK roppant súlyos gazdasági, politikai és erkölcsi válságba került. Az elidegenedett és elkeseredett "nép" elvesztette bizalmát a "társadalom legjelentősebb intézményeiben", és mindez az ország széteséséhez vezethet. Ez, mint ahogy a dokumentum fogalmaz, "kötelezi a SZTA-t, hogy ebben a sorsdöntő pillanatban" ismertesse álláspontjait a társadalom helyzetéről, "és ezzel elősegítse a jelenlegi nehézségekből való kilábalást".

A dokumentum, a JSZSZK gazdasági és társadalmi válságát elemző első része élesen bírálja az atomizált, munkás-önigazgatáson alapuló vállalati struktúrát, valamint a köztársasági, tartományi és községi politikai vezetőség beavatkozását a gazdasági életbe, amely lehetetlenné teszi a piac működését, a termelékenység növelését, és aláássa a jugoszláv gazdaság nemzetközi versenyképességét. A társadalmi válság okairól szólva a dokumentum rámutat a demokrácia és az emberi jogok hiányára. A JSZSZK gazdasági és társadalmi válságának valódi oka, a "Memorandum" szerzői szerint, az ország "konföderális" államberendezésében van. Abban az alkotmányos rendszerben, amely az összes köztársaság és tartomány számára vétőjogot biztosít az alkotmány módosításakor, egyenlő számú képviselőt a szövetségi állam parlamentjének "felsőházában", illetve elnökségében, és amely lehetővé teszi "az egyéni érdekek érvényesítését az általános érdekek kárára."

Az első rész többé-kevésbé egyfajta bevezetése a szöveg második részének, amely Szerbia és a szerb nép helyzetét elemzi, és felfedi a szerzők valódi szándékait. Ebben az akadémikusok kifejtik, hogy Szerbia és a szerb nép, amely a legtöbb áldozatot hozta az ország megteremtéséért, igazságtalanul el van nyomva a JSZSZK-ban. Szerbia, a többi

köztársaságtól eltérően, nem rendelkezik államisággal, a szerb nép pedig "népirtás" áldozata Koszovóban, és elnyomatásban él Horvátországban.

A "Memorandum" jóval több, mint egy "tudományos elemzés" vagy a szerb vezető értelmiség egy csoportjának véleménye. A szöveg tartalmazza mindazokat a gondolatokat, amelyek a nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek elején a nagyszerb nacionalizmus kánonjai lettek, és amelyek egységbe kovácsolták a szerb nemzetet.

A "Memorandum"-nak, illetve a benne megfogalmazott nagyszerb gondolatoknak óriási hatása volt a szerb közgondolkodásra. Ezen féligazságokon és történelmi csúsztatásokon alapuló gondolatok mögé sorakozott fel egyként úgyszólván a teljes szerb politikai elit, valamint a szerb nemzetiségű lakosság óriási többsége. Hovatovább, tizenhárom év elteltével, több véres és vesztes háborút követően is a "Memorandum" hangzatos nacionalista szlogenjei dogmaként élnek tovább a szerb közvéleményben. De miként lehetséges, hogy ezek a gondolatok képesek voltak ilyen erővel mozgósítani a szerb nemzetet, ilyen mélyen beivódni az emberek tudatába? Hogyan lehetséges, hogy a szerb nemzet kitart vélt igazsága mellett az egész világgal szemben is, minden nehézség ellenére? A "Memorandum" mozgósítóerejének magyarázata Slobodan Milošević, aki ezeket a gondolatokat az állampolitika szintjére emelte Szerbiában, felhasználva a mindenható kommunista párt teljes eszköztárát. Milošević, aki a feléledő szerb nacionalizmus hullámain vitorlázva került a Szerbiai Kommunista Szövetség élére, a náci propagandát megszegyenítő sajtó- és médiakampányt indított. A médiák szolgálékú vagy meggyőződésből nacionalista vezetői éveken át sulykolták a "Memorandum" féligazságait: Szerbia és a szerb nép égbekiáltó sérelmeit, a horvátok, szlovének és albánok szerbek sérelmére elkövetett ármánykodásait, gáztetteit, valamint a szerb nemzet erkölcsi és egyéb felsőbbrendűségét. Ezen gondolatokra épülve fogalmazódtak meg a nagyszerb nacionalizmus legfontosabb parolái: "Erős Szerbia – erős Jugoszlávia!", "A szerbek rendre győzedelmeskednek a háborúban, és veszítenek a békében!", "A szerbek véráldozatával hozták létre mindkét Jugoszláviát!", "Minden szerbet egy államba!", "Tito gyűlölte és elnyomta a szerbeket!"...

A "Memorandum" nem más, mint a titói Jugoszlávia elleni erőteljes támadás. A szöveg minden mondata azt a célt szolgálja, hogy megbélyegezze és kompromittálja azt az alkotmányos rendet, amely teret adott a köztársaságok megerősödésének és a konszenzusos döntéshozatalnak. Szerbia és a szerbek sérelmei, de a jugoszláv gazdaság minden sérelme is erre a rendszerre vezethető vissza, állítják a "Memorandum" szerzői. Itt kell megjegyeznünk, hogy a "Memorandum" Jugoszlávia és Szerbia alkotmányos helyzetére vonatkozó megállapításai annyiban mindenképpen helytállóak, hogy ez az alkotmányos rendszer valóban úgy lett megszerkesztve, hogy lehetetlenné tegye az ország lakosságának relatív többségét képező szerbség, illetve a legnagyobb tagköztársaság, Szerbia dominanciáját. A föderatív államon belüli különböző vétójogok, konszenzusos döntéshozatali mechanizmusok, a köztársaságok és tartományok egyenlő képvisellete mind azt a célt szolgálták, hogy megfékezzék a nagyszerb dominanciát. Tito és Kardelj (az 1974-es alkotmány atyja), de az akkori szerb kommunista vezetők többsége is meg volt győződve arról, hogy a szerbek, horvátok, montenegróiak, bosnyák-muzulmánok, macedónok és szlovének csakis úgy élhetnek egy államon belül, ha az szövetségi állam lesz, és a nemzetek nagyfokú önállósággal rendelkezhetnek. A nagyszámú albán és magyar nemzeti kisebbség pedig csakis a tartományok autonómiájával válhat lojálissá az országhoz. A titói Jugoszlávia megálmodói tették mindezt annak a Jugoszláv Királyságnak a tapasztalatain okulva, amelyet a szerb uralkodócsalád és a szerb politikai és katonai elit irányított, és amely a nemzeti elnyomás

miatt kártyavárként omlott össze 1941-ben, és amelynek királyát éppen nemzetiségi politikája miatt gyilkolták meg horvát terroristák Marseilles-ben.

A szerb akadémikusok ösztüzét az akkor fennálló alkotmányos rendszerre két dolog tette különösen veszélyessé.

Először is a bírálatok alapját képező állításaik zöme féligazságokon vagy valótlanosságokon alapult, ilyen például az, amely mint tényt említi a koszovói "szerb lakosokon elkövetett fizikai, politikai, jogi és kulturális genocídiumot", illetve az, amely a horvátországi szerbek elleni diszkriminatív politikáról beszél. A szerbek koszovói népiirtásáról a titói Jugoszlávia idején még metaforák szintjén sem beszélhetünk, legfeljebb arról, hogy a privilégiumait az autonómia bővítésével fokozatosan veszítő helyi koszovói szerb kisebbség, elsősorban gazdasági megfontolásokból, tízezzrel költözött Szerbia gazdagabb részeibe. Ami a horvátországi szerbek "elnyomását" illeti, azt jól példázza az, hogy a nyolcvanas évek végén a horvátországi rendőrségen belül a szerb nemzetiségű rendőrök aránya többszörösen meghaladta a szerb nemzetiségűek arányát a tagköztársaság lakosságán belül.

Másodszor a "Memorandum" gondolatai azért jelentettek oly nagy veszélyt, mert a fennálló államberendezést alkotmányosan sem a tartományok, sem a többi tagköztársaság beleegyezése nélkül nem lehetett megváltoztatni, magyarán, tekintettel a fennálló érdekellentétekre, a szerb akadémikusok nemzetmentő programját csakis a jog megkerülésével, erőszakkal lehetett megvalósítani. Természetesen mindez nem jelenti azt, hogy a szerb nemzetnek nem voltak és nincsenek jogos sérelmei, sőt azt sem, hogy a "konföderális" Jugoszlávia, illetve a "föderalizált" Szerbia tökéletesen megfelelt a szerb nemzet érdekeinek, csupán azt, hogy a szerb akadémikusok lenézték és figyelmen kívül hagyták a szerbekkel együtt élő más népek legalapvetőbb és jogos érdekeit. 1988-ban, Milošević hozzájárított az SZTA "Memorandumának" erőszakos megvalósításához. A szerb nép és a vezető értelmiség maradéktalan támogatásával előbb a tartományok önállóságát szüntette meg, majd a kilencvenes évek elején megkísérelte "egységesíteni" Jugoszlávia tagköztársaságait. Ez felerősítette Horvátország és Szlovénia elszakadási törekvéseit, innen pedig már egyenes út vezetett az etnikai tisztogatásokig, Vukovárig, Szarajevóig és Srebrenicáig. A nemzetmentő program erőszakos megvalósításának kísérlete azonban nem csak Jugoszlávia szétveréséhez és a több százezer áldozatot követelő testvérháborúhoz vezetett, de a szerb nép teljes politikai, morális és gazdasági pusztulásához is. Ennek utolsó fejezete Koszovónak, a szerbek "Szentföldjének" elvesztése volt.

A "Memorandum" aláírói közül talán ma már sokan belátták: nem a vezető szerb nacionalista értelmiség választotta ki Miloševicet a szerb nemzeti program megvalósítására, hanem ez utóbbi használta fel a szerb nemzetmentő programot és nacionalista eufóriát saját hatalmának megőrzésére.

### **Részlet a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia 1986-os Memorandumából**

7. A Szerbia gazdasági elmaradottságával szemben tapasztalható viszony bizonyítja, hogy a revansista politika nem gyengült az idő múlásával. Ellenkezőleg, az saját sikereitől felbátorodva egyre inkább erősödött, egészen addig, amíg genocídiumban csúcsosodott ki. Szerbia polgárainak számára politikailag elviselhetetlen az a megkülönböztetés, ami a köztársaságok arányos részvétele miatt mindenkinél hátrányosabb helyzetbe hozza a szövetségi tisztségviselőket és a szövetségi képviselőházban betöltendő funkciók elérésében, a szerbiai szavazók szavazata pedig kevesebbet ér bármely köztársaság vagy tartomány

bármelyikének szavazatánál. Ebben a megvilágításban Jugoszlávia nem az egyenrangú polgárok, nemzetek és nemzetiségek közössége, hanem nyolc egyenrangú területé. De még ez az egyenjogúság sem érvényes Szerbiára, annak sajátos jogi és politikai helyzeténél fogva, amely a szerb nép folyamatos ellenőrzésének szükségességét tartja fenn. Ez utóbbi politikai gondolat vezérfonala a "gyenge Szerbia, erős Jugoszlávia" elve, amely ahhoz az elképzeléshez vezetett, miszerint: amennyiben Szerbiának, mint legszámosabb nemzetnek gyors gazdasági fejlődés engedtetik meg, ez a többi nemzetet sodorná veszélybe. Ebből ered az a gyakorlat, mely az eszközökben nem válogatva Szerbia gazdasági és politikai fejlődésének szabott gátat. Az egyik rendkívül heveny korlátozás Szerbia alkotmányos helyzetének definiálatlan és belső ellentétekkel tarkított helyzete.

Az 1974-es alkotmány Szerbiát gyakorlatilag három részre osztotta. Az autonóm tartományok minden tekintetben egyenlőkké váltak a köztársaságokkal, egyedül az államként történő értelmezésük nem történt meg, valamint képviselőik száma eltérő az állami, föderációs testületekben. Ezt a hiányosságot olyan módon pótolják, hogy a közös köztársasági képviselőházi munkán keresztül szűkebb Szerbia (Ó-Szerbia) belülegyeibe avatkozhatnak, míg a tartományi képviselőházak munkája teljesen autonóm. Szűkebb Szerbia politikai és jogi státusa teljesen tisztázatlan, mivel sem köztársaságnak, sem tartománynak nem tekinthető. A szerb köztársaságon belüli viszonyok zavarosak. A Köztársasági Képviselőház Végrehajtó Tanácsa tulajdonképpen szűkebb Szerbia végrehajtó tanácsa. És nem ez az egyedüli ésszerűtlenség a hatáskörök megosztásában. A túlzottan széles körű és alkotmányosan szilárdan megalapozott autonómia két újabb szórványt alakít ki a szerb nép körében. Tény, hogy az autonómiára törekvő és szeparatista erők az autonómia kiszélesítéséért szálltak síkra, de ezt nehezen tudták volna érvényesíteni azon köztársaságok hathatós erkölcsi és politikai támogatása nélkül, melyekben a szeparatista törekvések sohasem szűntek meg létezni.

Az autonómia kiszélesítését a nemzetek közti egyenjogúság növelésével és a közügyek hatékonyabb intézésével indokolták. A hatvanas évek koszovói eseményei figyelmeztettek, mire vezethet az autonómia kiszélesítése. Vajdaság nagyobb autonómiájára gyakorlatilag nem volt ok. Az autonómia kiszélesítése nagy lökést adott a bürokratikus autonómia törekvéseknek, a szeparatizmus vészjósló, korábban nem létező jelenségeinek, a gazdasági bezárkózásnak, a politikai voluntarizmusnak. Megnőtt azon személyek hatása a Vajdaságban és azon kívül, akik azon félrevezető információkat terjesztették, hogy a szerb nép "szerbiaiakra" és "vízentúli szerbekre (preèani)" osztható. A tartományok a köztársaságok hathatós támogatása mellett "a föderáció alkotóelemeivé" váltak, ami lehetőséget adott saját magukat a föderáció részeként értelmező viselkedésre és érzésre, mellőzve azt a tényt, hogy valójában Szerbia alkotórészei. A tartományok mai viselkedése bizonyítja, hogy teljes egészében a szeparatista, autonómiára törekvő erők lettek úrrá a helyzeten. Így a Szerb Köztársaságnak az öt alkotó nép érdekében nincs módja az életbe vágó kérdésekben egységesen fellépni.

A Szerbián belüli rendezetlen viszonyok egyaránt alkotmányos helyzetének és a szeparatista és autonómiára törekvő káderek megválasztásának egyenes következményei, akik éppen ez irányultságuknak köszönhetően a káderválasztási monopóliumot kezükben tartók jóindulatát élvezték. A koordinációban hiányzó ellensúly miatt a regionalizmus rendszerint provincialista szűklátókörűségbe és a szélesebb nemzeti érdekek iránti vakságba torkollik.

Azok, akik a belvillongások csíráját sikeresen elhintették az alkotmány sorai közé, ma mint békebírók jelentkeznek, és a jól ismert, egyenlő bűn és felelősség elve alapján leckéztetnek szűkebb Szerbiában és a tartományokban, azt sugalmazva, hogy a megoldás ugyanazon

alkotmány következetes betartásában találhatók. Ily módon az egyszer elmérgesedett helyzet nem változik, Szerbia pedig továbbra is saját társadalmi erejét fogja pazarolni a konfliktusok leküzdésére, a legkisebb kilátással arra, hogy azokat sikeresen megoldja. Vélhetően ez volt a cél a tartományok autonómiájának kibővítésével, főképpen azért, mert a szerbiai konfliktushelyzetek fenntartása lehetőséget biztosít mások számára a belügyekbe való beavatkozásra, és így módon a felette gyakorolt dominancia meghosszabbítására. A Jugoszláv Kommunista Szövetségének (JKSz) föderalizációjának megtörténte után egy adott tagköztársaság belviszonyaiba való beavatkozás egyedül Szerbia esetében lehetséges.

Szerbia és a tartományok közti viszony nem vezethető le kizárólag a alkotmány közti eltérő értelmezésekre. Elsősorban a szerb népről van szó, és a szerb nép államáról. A nemzet, amely hosszú és véraldozatokkal járó küzdelme során saját államhoz jutott, amely saját kezével teremtette meg a polgári demokrácia kereteit, és amely az utóbbi két háborúban 2,5 millió honfitársát veszítette el, megérte, hogy egy felsőbb utasításra összeálló pártbizottság döntse el, hogy az új Jugoszláviában eltöltött négy évtized után egyedül neki, a szerb népnek nincs saját állama. Ennél rémesebb, békében bekövetkező történelmi tapasztalat nem képzelhető el.

8. A koszovói szerbek elüldözése a történelmi vereség látványos tanúbizonysága. 1981 tavaszán a szerb nép ellen egy igazán sajátos, de nyílt és totális háború kezdődött, melynek előkészületei különböző időszakokban adminisztratív, politikai és államjogi síkon folytak. Különböző módszerek és taktikák ügyes alkalmazásával, a szerepek leosztásával, egyes hazai politikai központok nyílt és nem csak burkolt támogatásával folytatódik ez a háború immáron öt éve, ez a háború, mely végzetesebb még azoknál is, mint amelyeket a szomszéd államok területéről indítottak, e nyílt háború, mellyel még mindig nem történt meg a szembesülés, és nincs is nevén nevezve. Hosszabb ideje tart, mint az egész Népfelszabadító Háború (NFH), amely 1941. április 6-ától 1945. május 9-ig tartott. A Koszovó és Metóhia területén kirobbantott ballista lázadás, amit a náci egységek támogattak, a háború vége előtt, 1944–45-ben volt, és katonailag szétverték ugyan, de úgy tűnik, politikailag ez nem sikerült. Mai formája, más alakot öltve sikeresebb elődjénél, és győzelemre tör. Az újfasiszta agresszióval a valódi leszámolás elmaradt: az ez idáig foganatosított eszközök csupán az utcákról tüntették el az agresszió ilyen formáit, de valójában táplálták annak rasszista és fékezhetetlen céljait, melyek mindenáron és minden eszközzel céljukra törnek. Még a fiatalok bűnelkövetők számára kimondott ítéletek is a nemzetek közti gyűlölet szítására adtak okot.

A Koszovó területén folyó öt éves albán háború meggyőzte annak vezetőit és támogatóit, hogy erősebbek annál, mintsem azt az első pillanatban gondolták, hogy különböző hatalmi központok támogatását élvezik az országban, összehasonlíthatatlanul nagyobb mértékben, mint a koszovói szerbek a Szerb Köztársaság részéről, vagy ez utóbbi köztársaság Jugoszlávia részéről. Az agresszió oly mértékben kapott vérszemet, hogy a tartomány hivatalos képviselői, csakúgy, mint annak tudósai, nemcsak arrogánsan, de cinikusan viselkednek, a rágalmakat igazságnak kiáltják ki, zsarolásaikat pedig elbitorolt jogaikként tüntetik fel. Országunk szervezett politikai ereje, mely a forradalmat mondhatni lehetetlen feltételek között vitte győzelemre az évszázad legnagyobb ellenségével szemben, egyszerre nemcsak hatástalannak, tehetetlennek mutatkozik, de egyenesen érdektelenséget mutat, hogy erre a nyílt háborúra úgy válaszoljon, ahogy egyedül lehetséges és kell: saját népének és területének határozott védelmével. És amikor az agresszióra csapást mérnek, a politikai leszámolások eszköze ne a letartóztatás, "a megkülönböztetés" és a hamis hűség biztosítása legyen, hanem egy valódi forradalmi harc, nyílt szembesítéssel, a szólásszabadság jogával, és ha kell, az ellenkező nézetek nyílt demonstrálása.

A Koszovó és Metohia szerb lakosságával szemben gyakorolt fizikai, politikai és kulturális genocídium a legnagyobb vereség a felszabadító háborúk sorában, amelyeket Szerbia vívott 1804-től Ora ac-ban, egészen az 1941-es felkelésig. A vereség felelőssége mindenekelőtt arra a kominterni örökségre hárul, mely még mindig élénken jelen van a JKP nemzeti politikájában; ennek az örökségnek a szerb politikusok által követett irányultságára, az ideológiai és politikai tévedések nagy árára, a tudatlanságra, az éretlenségre, illetve a szerb politikusok háború utáni generációinak meggyökerezett opportunizmusára, azok mindig védekező álláspontjára, melyben nagyobb gondot fordítottak arra, vajon a többiek mit gondolnak róluk, és az általuk Szerbia helyzetéről félve felvetett kérdésekről, mintsem a tárgyilagos tényekről, amelyek a vezetésük alatt álló nép jövőjét jelentették volna.

Az egyenjogú nemzetek közötti kapcsolatokat – amelyekért Koszovó és Metohia területén éppen a szerb harcosok küzdöttek legtöbbet – pontosan meghatározott, előre kitervelt eljárásokkal és célokkal, szakaszosan véghezvitt politikával Koszovó politikai vezérkarában az albán nacionalisták azt folyamatosan saját ellentétévé változtatták. Az autonóm körzet egy kedvező pillanatban először az autonóm tartomány státusát szerezte meg, később pedig a "föderáció alkotórésze" lett – nagyobb jogokkal, mint a köztársaság más részei, amelyhez csupán formálisan tartozik. A végkifejlet további lépéseinek előkészítései, amelyek Koszovó és Metohia albanizálódásaként is jelentkeztek, a legnyilvánosabban folytak. Ugyanígy történt az irodalmi nyelv, a nemzeti nevek, a zászló és a tankönyvek egységesítése – melyek Tirana utasításai alapján – teljesen nyíltan történtek, mint ahogy egyébként az országhatár is teljesen nyitott volt a két állam között. Az összeesküvéseket, amiket hagyományosan titokban tartanak, Koszovó területén nemhogy nyíltan, de demonstratívan szervezték. Sokaknak éppen ezért tűntek az 1981-es tömegzavargások inkább kirohanásnak, mintsem olyan új jelenségnek, amely az egész ország jövőjét tekintve is veszélyes lehet. És ezért jelentett minden, a koszovói szerbek üldözéséről szóló beszámoló "az albánok gyomrában történő turkálást", a "belgrádi sajtó" helyszíni írásai pedig már nagyobb bűnnek számítottak, mint maguk az elkövetett gyűjtogatások, gyilkosságok, erőszaktetelek, csonkítások – melyek közül sok a mai napig politikailag és büntetőjogilag felderítetlen maradt.

Külön súllyal esik a latba a büntetteket elkövetők és a koszovói hatalmi szervek viszonya, mely viszony áldozata a szerb nép volt. A büntettek elhallgatásával és elkendőzésével, azok megkerülésével, hogy az igazság azonnal napvilágra ne kerüljön, a vizsgálat és a bírósági eljárás elnyújtásával az apróbb és vaskosabb terror kapott bátorítást, egyúttal pedig egy hazug, megszépített kép alakult ki a koszovói állapotokról. Emellett folyamatosan jelen lévő az az irányvonal, amely a szerbek ellen elkövetett erőszakra a kölcsönös gyűlöletet, türelmetlenséget és revansizmust mint politikai alibit hozza fel mentségül, az utóbbi időkben pedig egyre gyakrabban a "külső" ellenség kitalált tevékenységét láttatja, amely a tartományon kívülről, "Belgrádból" és a szerb nacionalizmusból ered.

A Martinovic-eset nemcsak a különös kegyetlenséggel elkövetett, a török karóba húzások legsötétebb idejére emlékeztető jellege miatt jelentős, hanem amiatt a kitartó elutasítás miatt is, mely a rendes bírósági eljárást, a ténymegállapítást és az igazság feltárására való törekvést mellőzte. Ahelyett, hogy a legmagasabb törvényesség szolgált volna kiindulópontként az emberi jogok értékének bizonyítására, ez az eset Koszovón olyan értelmezést kapott, mellyel e tartomány szuverenitását, függetlenségét igyekeztek előtérbe állítani, ami az alkotmány szerint nem is illeti meg, valamint hogy Szerbiára azt az elvet kényszerítsék rá, miszerint "ne avatkozzon a tartomány belügyeibe", mintha legalábbis államközi, nemzetközi viszonyokról lett volna szó.

A Koszovón és Metohián élő szerbeknek nemcsak értékes kultúrtörténeti emlékművekben megnyilvánuló múltjuk van, hanem élénk szellemi, kulturális, erkölcsi értékeik is jelen vannak; történelmi létezésünk bölcsője is itt lelhető fel. Az az erőszak, mely évszázadokon át ritkította Koszovó és Metohia szerb lakosságát, ezekben a mai időkben közeledik kegyetlen végkifejletéhez. A szocialista Jugoszláviában a Koszovó-Metohia-i szerbek kivándorlásának ez a mostani szakasza méreteiben és jellegében felülmúlja a szerb nép minden eddigi üldöztetését. Jovan Cvijic a maga korában úgy ítélte meg, hogy minden eddigi népvándorlásban, kezdve az 1690-es, Arsenije Cernojevic vezette vándorlástól egészen az e század első évtizedéig több mint 500 000 szerbet üldöztek el, ebből 1876 és 1912 között megközelítőleg 150 000 szerb kényszerült elhagyni otthonát, a családi tűzhelyet, a helyi kiváltságos albán kényuralom és a rablók (ba ibozuk) miatt. A legutolsó háború ideje alatt több mint 60 000 szerb telepest és őslakost üldöztek el, a háború befejeztével azonban ez a kitelepedési hullám a tetőfokára hágott: az utóbbi 20 évben Koszovót és Metohiát körülbelül 200 000 szerb hagyta el. Az otthon maradt szerbek maradéka nemcsak hogy szünet nélkül és folyamatos ütemben hagyta el szülőföldjét, hanem minden hír szerint, az erőszak, a fizikai, morális és pszichikai elnyomás terhe alatt a végző exodusra is felkészült. Ha a dolgok továbbra sem változnak meg, 10 éven belül Koszovón nem lesz több szerb, és az "etnikailag tiszta" Koszovó, a nagyalbán rasszisták egyértelműen kitűzött célja – melyet még az 1878–81-es prizreni liga programjában és akcióiban lefektettek – teljességgel megvalósul.

A Kosovo Polje-i 2016 szerb petíciója, melyet a Szövetségi Képviselőházhoz és más állami szervekhez nyújtottak be, törvényszerű következménye a bemutatott helyzetnek. A szerb népnek semmilyen fórumon meghozott döntések sem tudják elvitatni azon jogát, hogy az erőszaktól és a megsemmisítéstől minden rendelkezésére álló törvényes eszközzel megvédje magát. Ha ezt a védelmet nem tudja megvalósítani a Tartomány keretein belül, akkor a nép ezt megteheti és meg is kell tennie köztársasági és szövetségi keretek között. A Tartomány polgárainak a Szövetségi Képviselőházban tett látogatása a polgári tudat ez irányban történő megnyilvánulása. Csak autonomista, szeparatista és sovíniszta szemszögből ítélnélők a polgárok ezen lépései elfogadhatatlannak és ellenségesnek.

Koszovó sorsa ma nem tekinthető "összetettnek", nem egyszerűsíthető le üres önértékelésre, mellébeszélésre, olvashatatlan határozatokra, általánosságban tett álláspont kinyilvánításokra, hanem egyszerűen a jugoszláv következtetések kérdése. A tartományi elkülönülés, mely egyre kizárólagosabbá válik, a valódi – gyakran halaszthatatlan – intézkedéseket gátló szövetségi hatáskör, a megoldatlan helyzetek láncolatát szinte a megoldhatatlan helyzetek körévé alakítja. Koszovó sorsa az egész szerb nép életbe vágó kérdése marad. Amennyiben ez a helyzet nem végződik a ránk kényszerített harc egyetlen igazságos kimenetelével, ha nem áll helyre a Koszovó és Metohia területén élő minden nép biztonságának és egyenjogúságának állapota, amennyiben nem jönnek létre objektív és tartós feltételek a kitelepedt népek visszatérésére, a Szerb Köztársaság és Jugoszlávia ezen részének problémája európai kérdéssé is válik, a legsúlyosabb és beláthatatlan következményekkel. Koszovó a Közép-Balkán egyik legfontosabb pontja. A Balkán-félsziget arculatával és sok balkáni terület etnikai összetételével áll összhangban, és az etnikailag tiszta Koszovóra való törekvés – melynek megvalósítása folyamatban van – nemcsak közvetlen és súlyos fenyegetés azon népek számára, melyek a területen kisebbségben élnek, hanem amennyiben ez megvalósul, a hódító törekvés hulláma valós és mindennapos fenyegetést jelentene Jugoszlávia minden népe számára.

Nem Koszovó az egyetlen terület, ahol a szerb nép a megkülönböztetés nyomása alatt él. Nem csupán hozzávetőlegesen, de a Horvátországban élő szerbek számának csökkenése abszolút

értékekben is bizonyítéka állításunknak. Az 1948-as népszámlálás adatai szerint Horvátországban 543 795 szerb élt, vagyis a lakosság 14,48%-a. Az 1981-es népszámlálás szerint számuk 531 502-re csökkent, azaz Horvátország összlakosságának 11,5%-át teszik ki. Az elmúlt 33 békében eltöltött év alatt a horvátországi szerbek száma még azokhoz a háború utáni évekhez viszonyítva is megcsappant, amikor az első népszámlálást elvégezték, és mikor a háború következményei a szerb nép számosságára való tekintettel ismertek voltak.

Lika, Kordun és Banija Horvátország legfejletlenebb területei maradtak, ami a szerbeket vagy a Szerbiába vándorlásra ösztönözte, vagy hogy Horvátország más területein telepedjenek le, ahol a szerbek mint odatelepült, kisebbségi és társadalmilag alárendelt csoport tagjai, igen könnyen asszimilálódtak. Egyébként a horvátországi szerb nép egy fondorlatos és hatásos asszimilációs politikai áldozata. E politikának része az az intézkedés, amely Horvátországban betiltott minden szerb egyesületet és a kulturális intézmények működését, melyeknek egyébként már az Osztrák–Magyar Monarchiában és a két háború közötti Jugoszláviában is gazdag hagyományai voltak, valamint rákényszerített egy más nép nevét hordozó (horvát) hivatalos nyelvet a népre – a nemzeti egyenjogúságot testesítve meg ezzel. Ez a nyelv alkotmányos rendelkezéssel kötelezővé tett nyelv a horvátországi szerbek számára, a nacionalista beállítottságú horvát nyelvészek rendszeres és szervezett akcióikkal pedig egyre jobban elhatárolják más köztársaságok szerbhorvát nyelvterületeitől, ami a horvátországi szerbeknek a többi szerbtől való eltávolodásához vezet. Az ilyen eredmények eléréséért azonban szívesen fizetnek maguk a horvátok is nyelvi folytonosságuk megszakításával, különösen a tudomány és technika területén alkalmazott, a más kultúrákkal való kommunikációt elősegítő nemzetközi terminusok megszüntetésével.

A horvátországi szerb nép azonban nemcsak kulturálisan szakadt el az anyaországtól, de az anyaországnak sincs lehetősége arra, hogy ezek sorsáról, gazdasági és kulturális helyzetéről valós képet kapjon, még annyira sem, mint amennyire egyes jugoszláv népek kapcsolatokat tartanak fenn más országokban élő nemzettársaikkal. A szerb nép integritásának és kultúrájának az egész ország (Jugoszlávia) területén való biztosítása e nép fennmaradásának és fejlődésének sorsdöntő kérdésévé vált.

A körülmények általános képébe beillik a háború alatt és közvetlenül annak befejezése után alakult szerb intézmények sorsa. A NFH (népfelszabadító háború)-ban és közvetlenül annak befejezése után a horvátországi szerbek nemzeti élete erőteljesen fejlődött, külön politikai, kulturális és oktatási intézményeikben. Így a HOANT (Horvát Országos Antifasiszta Népfelszabadító Tanács, ZAVNOH – Zemaljsko Antifa istièko Veæe Oslobo enja Hrvatske) Végrehajtó Tanácsának 1943. november 10-i alaphatározatával először alakult meg, majd a felszabadított Otoëciban 1944. január 12-én megszerveződött a HOANT szerb képviselőinek klubja, mint a horvátországi szerb nép nemzeti és politikai vezetősége. A háború befejeztével a szerb klub kezdeményezésére 1945. szeptember 30-án Zágrábban megtartották a horvátországi szerbek Első Kongresszusát, melyen a több mint 30 000 résztvevő a Népfront keretein belül megalakította a Horvátországi Szerbek Főtanácsát, mint "a Horvátországban élő egységes szerb nép széles körű politikai szervezetét". E politikai testületek közvetlen részvállalása mellett a szerbek ezek után kulturális intézmények megalakításához láttak, és nemzeti felvilágosulásuk biztosításán is munkálkodni kezdtek. Így 1944. október 22-én, a szörnyűséges usztasa rémtettek helyszínén, a glinai templom romjainál megalakul az "Obilja" szerb dalárda, majd nem egész egy hónap múltával november 18-án, ismét csak Glinában megalakul a "Prosvjeta" (Felvilágosulás) nevű szerb kulturális-oktatási társaság. A Prosvjeta mellett, melynek keretein belül kiadói tevékenység is folyt a maguk által felszerelt nyomdában, 1948. január 8-án Zágrábban megnyílik a Központi Szerb Könyvtár és a



Horvátországi Szerbek Múzeuma. Mindezek mellett 1943 szeptemberétől folyamatosan a NFM (Népfelszabadító Mozgalom NOP Narodno Oslobodilaèki Pokret) a horvátországi szerb néphez külön, cirill betűs sajtóval fordul, mely a Srpska Rijeè (Szerb Szó) címmel jelenik meg. A háború utáni években a Srpska Rijeè nevet változtatott, és a Prosvjeta nevet vette fel. Már az 1944–45-ös tanévben a NFM a horvátországi szerb gyerekeknek cirill betűs olvasókönyvet biztosított, a HOANT Elnöksége pedig 1944. július 18-i határozatával a cirill betűs írásmódnak teljes egyenrangúságot szavatolt a latin betűs írásmóddal párhuzamosan, ugyanakkor a cirill betűs írásmód előnyéről tesz említést a horvátországi szerb többségű iskolákban.

Mindez a horvátországi szerbek számára fontosabb és mélyebb jelentőséggel bírt, mint a NFH-ben betöltött szerepük közönséges elismerése. A HOANT képviselőinek szerb klubja 1944. január 12-én külön nyilatkozatban fordult a "Horvátországi Szerb Néphez", saját megjelenését úgy indokolva, mint a "szerbek és horvátok egyenjogúságának jelét" és "annak bizonyítékát, hogy a szerb nép érdekei megfelelően lesznek képviselve a szabad Horvátországban". A horvátországi szerbek Főtanácsa megalakulása alkalmával a "horvátországi egységes szerb nép politikai szervezete" jelzöt kapta, melynek feladata a "szabad gondolkodás fejlődésének biztosítása" és mint annak biztosítója, "hogy a szerbek Horvátországban továbbra is élvezhetik az egyenrangú népek megadott előnyöket". Maguk a szerbek is úgy érezték, hogy ezek a valójában vérrel szerzett vívmányaik a Horvátországban élő szerb és horvát nép egyenjogúságának nyilvánvaló jelei.

Ilyen helyzet uralkodott a háború alatt és közvetlenül a háború után, majd mindez megváltozott. Nem ismeretes, hogy a szerbek úgy ítélték volna meg, hogy ezen intézmények közül számukra bármelyik is felesleges lenne, ami miatt be kellene szüntetni, vagy felcserélni olyanra, mely jobban megfelelne az új idők szellemének. Ennek ellenére az illetékes horvát köztársasági szervek határozatai értelmében az ötvenes évek folyamán ezek az intézmények sorra zárták be kapuikat. Utolsóként a "Prosvjeta" Szerb Kulturális Társaság szűnt meg a Horvát Köztársasági Belügyi titkárság 1980. május 23-án meghozott határozatával. E kész tény igazolását célzóan a HDNSzSz (Horvát Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége – SSRNH Soc. Savez Radnog Naroda Hrvatske) köztársasági szervezete is hallatta hangját. Az 1980. október 2-án megtartott értekezleten elfogadott zárónyilatkozat radikális fordulatról tanúskodik a háború és háború utáni időkhöz viszonyítva.

E határozatok lényegében nem hagynak teret semmilyen követelésnek, mely a szerb nép külön intézményeinek megalapítására irányulna Horvátországban: "A Horvát Szövetségi Köztársaság területén élő horvát és szerb nemzet kultúrájával, történelmével, életével és alkotói tevékenységével kapcsolatos gondoskodás nem engedhető át semmilyen külön nemzeti társaságnak vagy szervezetnek." Az ilyen álláspontot a következővel indokolják: "Míg az igazolt, hogy a nemzetiségek önállóan alapítsanak kulturális intézményeket és klubokat, az nem lehet igazolt, hogy ilyen intézményeket a nemzetekhez tartozók nyissanak, méghozzá sehol Jugoszláviában, különösen nem tehetik ezt a szerbek Horvátországban vagy a horvátok Horvátországban." A végén pedig elhangzik: "Harcolnunk kell azért, hogy a szerbeknek Horvátországban ne csorbuljanak nemzeti jogaik – ne feledkezzünk meg arról, hogy a Horvátországban élő szerbek is nemzet –, hogy ne nevezzék őket jövevényeknek, mint ahogy ez egyes tankönyvekben előfordul. Közös a történelmünk, kultúránk, nyelvünk, a jellegzetességeket azonban szem előtt kell tartanunk". A tanácskozáson elhangzott az is, hogy többet kell tenni Horvátországban a cirill betűs írás nagyobb fokú elsajátítása érdekében.

A HDNSzSz Köztársasági értekezletének ilyen álláspontjával, mely ellen egyetlen horvát és Horvátországon kívüli politikai testület sem emelte fel hangját, végérvényesen és nyilvánosan megszűnt létezni a Horvátországban élő szerb nép hosszú történelme és a NFH-ben kivívott nemzeti életének jogai tekintetében. A NFH által lefektetett nemzetek közötti viszonyokkal kapcsolatos nézetek radikális felülbírálás alá estek, még az alkotmányban lefektetett nemzetiségi jogok és szabadság is kérdésessé vált, akárcsak a polgárok jogai. Az olyan kijelentések, mint amilyen az "aggódnunk kell", "harcolnunk kell azért", "többet kell tanulni a cirill betűs írásmódot" stb., gyakorlatilag csak úgy értelmezhetők, mint a Horvát Szocialista Köztársaságban folytatott nyelvi politikával való reális szembesülés tényét. Az a szenvedélyes kitartás, melynek célja a külön horvát nyelv kialakítása, melynek létrehozása ellentétben áll a horvátok és szerbek közös nyelvének minden eszméjével, a Horvátországban élő szerbeknek nem szavatol hosszú távú kilátásokat nemzeti identitásuk megőrzésére.

A második világháborús HFÁ (Horvát Független Állam, NDH Nezavisna Drzava Hrvatska) fennállásának idejétől eltekintve, a szerbek a múltban Horvátországban sohasem voltak annyira fenyegetettek, mint ma. Nemzeti létük megoldásának elsőrendű politikai kérdéssé kell válnia. Amennyiben nem találhatók megoldás, a következmények hatványozottan károsak lesznek, nemcsak a Horvátországban uralkodó viszonyok tekintetében, de egész Jugoszláviára is.

A szerb nép helyzetének nehézségét az a körülmény határozza meg, hogy Szerbián kívül, különösen szűkebb Szerbián kívül igen nagyszámú szerb él, több, mint az egyes más nemzetekhez tartozók összessége. Az 1981-es népszámlálás szerint a Szerb Szocialista Köztársaság területén kívül a szerbség 24%-a él, vagyis 1 958 000 lélek, ami lényegében több, mint amennyi szlovén, albán és macedón él Jugoszláviában külön-külön, és majdnem annyi, mint a muzulmánok száma. Szűkebb Szerbián kívül 3 285 000 szerb él, vagyis összlétszámuk 40,3%-a. A Jugoszláviát is elérő általános dezintegrációs folyamat a szerbeket érinti a legsúlyosabban. Az az irány, mely felé a mai jugoszláv társadalom halad, teljesen ellentétes azzal, mely felé évtizedeken és évszázadokon át haladt, mindaddig, míg létre nem hozta közös hazáját. Ez a jelenlegi folyamat a szerb nép nemzeti egységének teljes szétzilálására irányul. Az e célok elérésének érdekében kovácsolt tervekre ékes példa a Vajdaság autonómiájának esete.

Vajdaság autonómiája többek között azért adatott meg, mert a szerb nép erre törekedett már a 17. század végétől a Habsburg-monarchiában. A szerbek Ausztriában, a későbbi Osztrák–Magyar Monarchiában egy autonóm terület kialakítására törekedtek (fejedelemség vagy vajdaság kialakítására, melyet azonban Szerbiának neveztek el) a célból, hogy a népes és számbeli fölényben lévő magyarokkal és németekkel körülvéve megőrizzék saját nemzeti sajátosságait és vallási hovatartozásukat. Egy idegen állam területén kialakított külön autonóm terület létrehozásával a szerbek az állam gyengítésén dolgoztak, azzal a céllal, hogy alkalmasint minél könnyebben kiváljanak belőle, és a Szávától és Dunától délre eső testvéreikkel egyesüljenek.

Így volt ez a múltban a Szerb Vajdasággal, melynek megszületését az 1848/49-es forradalomban a szerbiai szerbek is támogatták. Ma ez mind fordítva van. Vajdaság Autonóm Tartomány politikai vezetői nem a közeledésen és egyesülésen munkálkodnak, hanem a nagyobb önállóságra és a szerb Szocialista Köztársaságból való kiválásra törekednek. Bármennyire természetellenes és a történelmi logikával ellentétes is ez a folyamat, mégis szemmel látható eredményeket hoz, hathatósan hozzájárulva a szerb nép szétforgácsolódásához.

A második világháború folyamán történt tragikus nemzeti összetűzések után úgy tűnt, hogy a nacionalizmus szelleme lanyhult, és a teljes kihalás felé haladt. Ez a benyomás azonban hamisnak bizonyult, nem tartott soká, a nacionalizmus megkezdte felemelkedését, hogy később elburjánzásának intézményes feltételeit minden alkotmányos változással tökéletesítse. A nacionalizmust felülről irányították, a legfontosabb kezdeményezői politikai személyiségek voltak. A többdimenziós válság alapvető oka az eszmei vereségben keresendő és található meg, abban, melyet a nacionalizmus mért a szocializmusra. Minden dezintegrációs folyamat, mely a jugoszláv társadalmat a tönk szélére sodorta annak értékrendszerével egyetemben, ennek a vereségnek a következménye.

A vereség gyökerei a Komintern ideológiájában és a JKP háború előtti nemzeti politikájában rejlenek. Ebbe a politikába beépült a szerb nép mint "elnyomó nép" elleni revansizmus, mely a nemzetek közötti viszonyokra, a társadalmi berendezkedésre, a gazdasági rendszerre, az erkölcsi és kulturális értékek sorsára volt kihatással a második világháború után. A szerb nemzetre rákényszerítették a történelmi büntudat érzését, egyedül a szerbek nem oldották meg nemzeti kérdésüket, és államot sem kaptak a többi nemzettel ellentétben. Emiatt elsősorban és alapvetően arra van szükség, hogy a szerb nép válláról levegyék a történelmi büntudat terhét, hogy hivatalos cáfolatot kapjon azon állítás, miszerint a két háború között kiváltságos gazdasági helyzetet élvezett, hogy ne tagadják le felszabadító történelmét és hozzájárulását Jugoszlávia létrejöttéhez.

A szerb nép teljes nemzeti és kulturális integritásának létrehozására, függetlenül attól, hogy melyik köztársaságban vagy tartományban élnek, e népnek történelmi és demokratikus joga van. Az egyenjogúság és az önálló fejlődés a szerb nép számára mélyebb történelmi értelmezéssel bír. Kevesebb mint 50 év leforgása alatt, két egymást követő nemzedék volt kitéve a fizikai megsemmisítésnek, természetes beolvadásnak, átkeresztelkedésnek, kulturális népiértésnek, ideológiai indoktrinációnak, a saját hagyományok elértéktelenítésének és megvonásának. Ezek keresztüztüében, nem utolsó sorban pedig a büntudat érzésének rákényszerítésével, intellektuálisan és politikailag lefegyverezve, a szerb nép olyan rendkívül súlyos kísértésnek is áldozatává válhatott volna, melyek mély nyomokat hagytak volna a szellemi állapotukon, mely behatásokat nem hagyhatjuk figyelmen kívül e század végén, az emberi szellem technológiai szárnyalásának idején. Ha magát a világ kulturált és civilizált népeinek családjában kívánja látni, a szerb népnek lehetőséget kell kapnia önmagára találásához, hogy történelmi alannyá váljon, hogy újból történelmi és szellemi lényegének tudatára ébredjen, hogy világosan tudja felmérni gazdasági és kulturális érdekeit, hogy egy olyan időszerű társadalmi és nemzeti programot tűzzön ki, mely ösztönzi a jelenlegi és az eljövendő nemzedékeket.

A szerb nép jelenlegi elnyomott állapotában a sovinizmus és a szerbofóbia egyre hevesebb megnyilvánulásai egyes közösségekben kedveznek a szerb nép nemzeti érzékenységének feléledésének, és az egyre drasztikusabb megnyilvánulások a lobbanékony és veszélyes reagálások felszínre töréséhez vezetnek. Kötelességünk, hogy egy pillanatra se tévesszük szem elől és ne becsüljük alá ezeket a veszélyeket. Emellett azonban, a szerb nacionalizmus elleni elvhű harcban nem fogadható el az uralkodó ideológia és politika mely a szimmetria hangsúlyozza a történelmi bűnök tekintetében. Ennek a szellemre és erkölcsre egyaránt végzetes, jogtalanságokkal és igazságtalanságokkal bizonyított szimmetriának az elvetése a feltétele annak, hogy a szerb kultúra demokratikus, jugoszláv és humanista volta mobilis és hatásos legyen.

Hogy a polgárok és a munkásosztály a Szövetségi Képviselőház megfelelő tanácsában nincsenek képviseltetve, ez nemcsak a nemzeti kivételezés eredménye, hanem egyben arra való törekvés is, hogy Szerbiát egyenlőtlen helyzetbe juttassák, és így gyengítsék politikai befolyását. Mégis, a legnagyobb gond a szerb nép államiságának hiánya, míg ez a többi nemzetnek biztosítva van. Igaz, a Szerb Szocialista Köztársaság Alkotmányának első szakaszában Szerbiáról mint államról írnak, de megkerülhetetlenül felmerül a kérdés, milyen állam az, mely illetéktelennek minősül saját területén, és melynek nincsenek rendelkezésére álló eszközök arra, hogy területének egy részén rendet tartson fenn, hogy polgárai személyi és anyagi biztonságát szavatolja, hogy útját állja a Koszovón történő népiirtásnak, és hogy gátat vessen a szerbek elköltözésének évszázados lakhelyükről. Ez a helyzet a Szerbia elleni politikai diszkrimináció bizonyítéka, különösen ha szem előtt tartjuk, hogy Szerbiára a JSzSzk Alkotmánya a szövetséget rákényszerítette, ami állandó forrása a szűkebb Szerbia és a tartományok közötti összetűzéseknek. A Koszovón mutatkozó agresszív albán nacionalizmust nem lehet elfojtani úgy, hogy Szerbia marad az egyedüli köztársaság, melynek viszonyait mások igazgatják.

A JSzSzk alkotmánya, mely formálisan minden köztársaság egyenjogúságát szavatolja, a valóságban a Szerb Köztársaság egyenjogúságának megcsorbítása, ugyanis jogainak és hatáskörének jókora részről való lemondásával jár az Autonóm Tartományok javára, melyeknek a helyzetét legnagyobb mértékben a Szövetségi alkotmány szabályozza. Szerbiának nyíltan ki kell mondania, hogy ezt az állapotot rákényszerítették. Ez különösen a tartományok helyzetére vonatkozik, melyek valójában köztársasági szintre emeltettek, és amelyek inkább a szövetség alkotóinak érzik magukat, mint a Szerb Köztársaság elemeinek. Amellett, hogy figyelmen kívül hagyta a szerb nép államalkotó igényét, a JSzSzk alkotmánya leküzdhetetlen akadályokat gördített ennek megvalósítása útjába. Szerbia jogos követeléseinek kielégítése érdekében elkerülhetetlen ezen alkotmány felülvizsgálata. Az autonóm tartományoknak ténylegesen a szerb köztársaság részeivé kellene válniuk úgy, hogy olyan mértékű autonómiát kapnának, mely nem veszélyeztetné a köztársaság integritását, és mely a szélesebb közönség általános érdekeinek megvalósulását biztosítaná.

Szerbia államiságának megoldatlan kérdése nem az egyetlen hiányosság, melyet az alkotmányos változások kiküszöbölnének. Az 1974-es alkotmánnyal Jugoszlávia igen laza államközösséggé vált, ahol a jugoszlávon kívül más lehetőségek is felmerülnek, mint ahogy ezt a szlovén képviselők a közelmúltban elhangzott kijelentései vagy a macedón politikusok korábbi állásfoglalásai is bizonyítják. Az ilyen véleményekből és az alaposan elvégzett dezintegrációból arra következtethetünk, hogy Jugoszláviát a széthullás veszélye fenyegeti. A szerb nép ilyen bizonytalanságban nem várhatja ölbe tett kézzel a jövőt. Ezért meg kell adni Jugoszlávia minden nemzetének a lehetőséget szándékainak és törekvéseinek kinyilvánítására. Ebben az esetben Szerbia maga is állást foglalhatna, és nemzeti érdekeit kifejezésre juttathatná. Ilyen jellegű tárgyalásnak és megbeszélésnek kellene megelőznie az alkotmány újraértékelését. Természetesen ebben az esetben nem helyezkedhetne várakozó álláspontra, a többi köztársaság döntésére várva, mint ahogy azt idáig sokszor tette.

A JNAT-i (Jugoszláv Népfelszabadító Antifasiszta Tanács AVNOJ Antifa isticko Veæ Narodnog Oslobođenja Jugoslavije) elvekért síkraszállva Szerbiának azzal is számolnia kell, hogy mindez nemcsak tőle, hanem mások eltérő elképzeléseitől is függ. E miatt Szerbia feladata gazdasági és nemzeti érdekeinek világos feltérképezése, hogy az események ne ériék őt váratlanul. A szövetségi berendezkedés elvéhez ragaszkodva Szerbia nemcsak Jugoszlávia minden nemzetének egyenjogúságához, hanem a politikai és a gazdasági válság megoldásához is hozzájárulna.

Ez az egyenrangú helyzet, melyért Szerbiának síkra kell szállnia a kulcsfontosságú politikai és gazdasági kérdések megoldását feltételezi akkor is, ha a kezdeményezés másoktól ered. Szerbia négy évtizede tartó passzív helyzete egész Jugoszláviára nézve is kedvezőtlennek bizonyult, mely így megvonta magától egy hosszabb államisággal bíró közösség eszméit és bírálatait, egy olyan közösséget, mely igen érzékeny a nemzeti függetlenség kérdése iránt, és melynek gazdag tapasztalatai vannak a politikai szabadságok hazai felforgatói elleni harcban. A szerb nép egyenrangú részvétele nélkül a lényeges határozatok meghozatalának folyamatában és ezek megvalósításában Jugoszlávia nem lehet erős, sőt demokratikus, és szocialista közösségként való fennmaradása is kérdésessé válhat.

Jugoszlávia és Szerbia egy fejlődési időszak szemmel láthatóan egy történelmileg elcsépelet ideológiával, általános pangással és egyre egyértelműbb hanyatlással ér véget, gazdasági, politikai, erkölcsi és kulturális-civilizációs téren egyaránt. Az ilyen állapot kötelezően feltételezi az egész állami struktúrán és a jugoszláv népközösség társadalmi szervezetein belül a gyökeres, mélyen átgondolt, tudományosan megalapozott és határozottan véghezvitt reformokat. A társadalmi reformoknak a legnagyobb mértékig aktivizálniuk kell az egész ország emberi tényezőit, hogy egy olyan produktív, felvilágosult és demokratikus társadalommá váljunk, mely képes munkájával és alkotásaiból megélni, és mely erőteljesen hozzájárul a Világközösség fejlődéséhez.

Átalakulásunk és megújulásunk első feltétele a nép erkölcsi és szellemi erejének demokratikus mobilizációja, de nemcsak a politikai fórumokon meghozott döntések véghezvitelére, hanem egy program létrehozására és ennek jövőbe vetítésére demokratikus módon, mellyel az újabb történelem folyamán először, egy össztársadalmi folyamatban, hosszan tartó programon alapulva ténylegesen összpontosulnának a tudás és tapasztalat, a lelkiismeret és bátorság, a képzelet és felelősség.

A SzTMA (Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia, SANU Srpska Akademija Nauke i Umetnosti) ez alkalommal is azon készségét fejezi ki, hogy őszintén és minden erejével sikraszáll e sorsdöntő feladatok és nemzedékünk történelmi megbízatásának elvégzése mellett.

Fordította Papp Árpád